

Original Research

The Effectiveness of Guided Reading of Classical Persian Literary Texts on Cultural Intelligence and Sense of National Belonging among Upper Secondary School Students in Shahryar

Farzaneh Farzei

Bureau of Education, Shahryar, Iran (corresponding author) f.farzei84@gmail.com

Aseih Kazempour

Principal, Hazrat-e Masoumeh High School, Bureau of Education, Shahryar, Iran. aseih.kazempour@gmail.com

Abstract

The present study was conducted to investigate the effectiveness of guided reading of classical Persian literary texts on students' cultural intelligence and sense of national belonging. This study adopted a quantitative approach and employed a quasi-experimental pretest-posttest design with a control group. The statistical population consisted of secondary school students, from whom a sample was selected through multistage cluster sampling and assigned to experimental and control groups. The experimental group participated in a guided reading program of classical Persian literary texts over 10 sessions, while the control group received regular instruction. Data were collected using the Cultural Intelligence Questionnaire and the Sense of National Belonging Questionnaire and were analyzed through descriptive statistics and multivariate analysis of covariance (MANCOVA). The findings indicated that guided reading of classical Persian literary texts had a positive and significant effect on enhancing students' cultural intelligence and sense of national belonging. A positive and significant relationship was also found between cultural intelligence and sense of national belonging. Accordingly, it can be concluded that the purposeful use of classical Persian literary texts in the educational process, in addition to promoting cultural understanding, can help strengthen students' identity bonds and their conscious sense of belonging to society and national culture.

Keywords

guided reading
classical Persian
literary texts
cultural intelligence
sense of national
belonging,
national identity

Article History

Received:
13 June, 2026
Revised:
21 June, 2026
Accepted:
21 June, 2026

Cite this article as (APA): Farzei, F., & Kazempour, A. (2026). The effectiveness of guided reading of classical Persian literary texts on cultural intelligence and sense of national belonging among upper secondary school students in Shahryar. *Innovation in Teaching, Learning and Evaluation*, 3(1), 73-91. <https://10.22034/jitle.2026.586623.1065>

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-ncnd/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction: In contemporary educational settings, schools are expected not only to promote students' academic achievement but also to strengthen their cultural understanding, social identity, and sense of belonging to their national community. In multicultural and rapidly changing societies, students need to develop the ability to understand cultural differences, interpret values and traditions, and establish meaningful connections with their own cultural heritage. In this regard, cultural intelligence has emerged as an important construct, referring to an individual's capability to function effectively in culturally diverse contexts. At the same time, a sense of national belonging plays a key role in shaping students' social cohesion, identity development, and emotional attachment to their society. Literature, especially classical literary texts, has long been recognized as a rich source of cultural meanings, historical memory, moral values, and collective identity. Classical Persian literature, in particular, contains deep representations of wisdom, ethics, national consciousness, and human relations that can contribute to students' intellectual and emotional growth. However, the educational value of such texts depends greatly on the method through which they are taught. Guided reading, as an interactive and structured instructional approach, provides students with opportunities to engage actively with texts, reflect on meanings, discuss cultural themes, and connect literary concepts to their personal and social experiences. Despite the recognized importance of literature in education, limited empirical attention has been paid to the role of guided reading of classical Persian literary texts in enhancing students' cultural intelligence and sense of national belonging. Therefore, the present study was conducted to examine whether guided reading of classical Persian literary texts can effectively improve these two important educational and social outcomes among secondary school students.

Method: This study was conducted using a quantitative approach and a quasi-experimental design based on a pretest-posttest structure with a control group. The statistical population consisted of all upper secondary school students in Shahriar during the 2024–2025 academic year. To select the participants, a multistage cluster sampling method was employed. In the first stage, several upper secondary schools were selected from among the schools in Shahriar. In the next stage, eligible eleventh-grade classes were chosen as sampling clusters. Finally, 60 students were selected from these clusters and were randomly assigned to two groups: an experimental group consisting of 30 students and a control group consisting of 30 students. The inclusion criteria were enrollment in the eleventh grade and informed consent to participate in the study. Students who were absent from more than 25% of the intervention sessions were excluded from the final analysis. Before the intervention, both groups completed the pretest measures related to cultural intelligence and sense of national belonging. The experimental group then participated in a 10-session guided reading program focused on selected classical Persian literary texts. These sessions were designed to encourage active reading, interpretation of cultural and ethical themes, discussion, reflection, and connection of literary content with students' personal and social experiences. Meanwhile, the control group received the usual educational program without any additional intervention. After the completion of the intervention, both groups completed the posttest measures. The collected data were analyzed using descriptive statistics and multivariate analysis of covariance (MANCOVA) in order to compare the posttest scores of the two groups while controlling for the effects of pretest scores. This analytical procedure made it possible to

determine the effectiveness of the guided reading intervention on students' cultural intelligence and sense of national belonging.

Findings: The statistical analysis began with the evaluation of descriptive indices, which indicated a noticeable improvement in the mean scores of both cultural intelligence and the sense of national belonging for the experimental group in the posttest phase compared to their pretest baselines. In contrast, the control group showed no significant fluctuations in their scores. Before conducting the main inferential analysis, the underlying assumptions of the multivariate analysis of covariance (MANCOVA) were verified. The Shapiro-Wilk test confirmed the normality of the data distribution, and Levene's test verified the homogeneity of variances across the groups. Furthermore, the assumption of homogeneity of regression slopes was met, validating the use of the covariance model. The main MANCOVA results revealed a statistically significant overall difference between the experimental and control groups after controlling for the pretest scores (Wilks' Lambda = 0.453, $F = 33.27$, $P < 0.001$). Individual univariate analysis of covariance (ANCOVA) tests were then examined to evaluate each dependent variable separately. The results demonstrated that the guided reading intervention had a significant positive effect on the students' cultural intelligence ($F = 61.32$, $P < 0.001$, partial eta squared = 0.518), indicating that the treatment accounted for 51.8% of the variance in cultural intelligence. Similarly, a significant posttest increase was observed in the sense of national belonging for the experimental group ($F = 53.88$, $P < 0.001$, partial eta squared = 0.490), indicating that the intervention accounted for 49.0% of the variance in this variable. Finally, Pearson correlation analysis revealed a positive and significant relationship ($r = 0.61$, $P < 0.001$) between cultural intelligence and the sense of national belonging, demonstrating that improvements in cultural intelligence were strongly associated with a higher sense of national belonging among the participants.

Discussion and Conclusion: The findings of this study indicate that guided reading of classical Persian literary texts can serve as an effective educational intervention for enhancing students' cultural intelligence and sense of national belonging. The significant improvement observed in the experimental group suggests that structured engagement with classical literature provides students with opportunities to reflect on cultural values, historical continuity, ethical concepts, and shared collective meanings embedded in Persian literary heritage. Through guided reading, students do not merely encounter literary texts as aesthetic or linguistic artifacts; rather, they are encouraged to interpret, discuss, and connect textual meanings with contemporary social and cultural experiences. The increase in cultural intelligence can be explained by the dialogic and interpretive nature of the intervention. Classical Persian texts often contain diverse cultural, moral, and social perspectives, and guided discussion helps students compare viewpoints, recognize cultural complexity, and develop deeper awareness of identity and difference. This process may strengthen metacognitive, cognitive, motivational, and behavioral aspects of cultural intelligence. Similarly, the improvement in national belonging suggests that literary education, when implemented reflectively, can reinforce students' emotional and cognitive connection with their cultural and national heritage. The positive correlation between cultural intelligence and national belonging further shows that these two constructs are not separate outcomes; rather, greater cultural understanding may contribute to a more conscious and meaningful form of national attachment. Overall, the results support the integration of guided reading strategies into literature and humanities education. Such interventions can move literary instruction beyond memorization and textual explanation toward identity formation, intercultural

awareness, and civic-cultural development. It is therefore recommended that curriculum planners and teachers use classical Persian literary texts through interactive, question-based, and reflective methods. Future studies may examine the long-term effects of this intervention across different educational levels, regions, and types of literary texts.

Funding: The authors did not receive any funding.

Conflict of interest: The authors declare that there is no conflict of interest in this article.

Acknowledgement: The authors thank the participants for their time and assistance.

مقاله پژوهشی

اثربخشی خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی بر هوش فرهنگی و حس تعلق ملی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان شهریار

فرزانه فرضی

دبیر آموزش و پرورش، شهرستان شهریار، ایران. (نویسنده مسئول). f.farzei84@gmail.com

آسیه کاظم پور

مدیر دبیرستان حضرت معصومه (س)، آموزش و پرورش شهرستان شهریار، ایران. asieh.kazempour@gmail.com

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی بر هوش فرهنگی و حس تعلق ملی دانش‌آموزان انجام شد. این مطالعه با رویکرد کمی و به شیوه نیمه‌آزمایشی از نوع پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه گواه طراحی شد. جامعه آماری پژوهش را دانش‌آموزان دوره متوسطه تشکیل دادند که از میان آنان نمونه‌ای به شیوه خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب و در دو گروه آزمایش و گواه جای‌دهی شدند. گروه آزمایش طی ۱۰ جلسه در معرض برنامه خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی قرار گرفت، درحالی‌که گروه گواه آموزش معمول را دریافت کرد. داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه‌های هوش فرهنگی و حس تعلق ملی گردآوری و با روش‌های آماری توصیفی و تحلیل کوواریانس چندمتغیری تحلیل شدند. یافته‌ها نشان داد که خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی تأثیر مثبت و معناداری بر افزایش هوش فرهنگی و حس تعلق ملی دانش‌آموزان دارد. همچنین بین هوش فرهنگی و حس تعلق ملی رابطه مثبت و معناداری مشاهده شد. براین‌اساس، می‌توان نتیجه گرفت که بهره‌گیری هدفمند از متون ادبی کلاسیک فارسی در فرایند آموزش، افزون بر ارتقای فهم فرهنگی، می‌تواند به تقویت پیوند هویتی و تعلق آگاهانه دانش‌آموزان به جامعه و فرهنگ ملی یاری رساند.

واژگان کلیدی

خواندن هدایت‌شده
متون ادبی کلاسیک فارسی
هوش فرهنگی
حس تعلق ملی
هویت ملی

تاریخچه مقاله

دریافت:
۲۳ خرداد ۱۴۰۵
بازنگری:
۳۱ خرداد ۱۴۰۵
پذیرش:
۳۱ خرداد ۱۴۰۵

استناد به این مقاله (APA): فرضی، فرزانه، کاظم‌پور، آسیه. (۱۴۰۵). اثربخشی خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی بر هوش فرهنگی و حس تعلق ملی دانش‌آموزان دوره

متوسطه دوم شهرستان شهریار. نوآوری آموزشی، یادگیری و ارزشیابی، ۳(۱) ۷۳-۹۱. <https://10.22034/jitle.2026.586623.1065>

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-ncnd/4.0/>).

مقدمه

در نظام‌های آموزشی نوین، آموزش ادبیات دیگر صرفاً به معنای انتقال مجموعه‌ای از اطلاعات تاریخی یا بیوگرافی نویسندگان نیست، بلکه به‌مثابه ابزاری استراتژیک برای توسعه ابعاد وجودی دانش‌آموزان نگریسته می‌شود (Ghafari Mejlej & Safdari, 2024). ادبیات کلاسیک فارسی، با برخورداری از غنای حکمی و اخلاقی، بستری بی‌بدیل برای مواجهه با چالش‌های هویتی و فرهنگی در عصر جهانی‌شدن فراهم می‌آورد. با این حال، یکی از معضلات فعلی در مدارس، به‌ویژه در مناطقی با بافت جمعیتی متکثر مانند شهرستان شهریار، کاهش پیوند عاطفی نسل جوان با ریشه‌های ملی و ضعف در تعاملات میان‌فرهنگی است. پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهند که صرف حضور متون ادبی در کتاب‌های درسی تضمین‌کننده اثرگذاری آن‌ها نیست، بلکه شیوه مواجهه با متن، تعیین‌کننده اصلی است. خواندن هدایت‌شده به‌عنوان یک رویکرد آموزشی راهبردی، به معلم این امکان را می‌دهد تا دانش‌آموز را از سطح خوانش مکانیکی متن به سطح تحلیل عمیق، استخراج مفاهیم پنهان، گسترش دایره واژگان، و تقویت تفکر تحلیلی هدایت کند (Dehghani et al., 2025). مسئله اصلی اینجاست که علی‌رغم پتانسیل بالای متون کلاسیک (مانند آثار فردوسی، سعدی و مولانا)، دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم در شهرستان شهریار با نوعی گسست هویتی و ضعف در هوش فرهنگی روبرو هستند که می‌تواند ناشی از عدم به‌کارگیری روش‌های فعال در تدریس ادبیات باشد؛ لذا این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش است که آیا اجرای مداخله آموزشی بر پایه خواندن هدایت‌شده متون کلاسیک، می‌تواند منجر به ارتقای معنادار هوش فرهنگی و حس تعلق ملی در این جامعه آماری شود؟

ضرورت این پژوهش را می‌توان از دو منظر آموزشی و اجتماعی تبیین کرد. از منظر آموزشی، نتایج مطالعاتی همچون پژوهش لیو (Liu, 2025) بر این نکته تأکید دارد که ادبیات ملی یکی از ارکان اصلی شکل‌دهی به ساختارهای ذهنی و هویتی دانش‌آموزان است. در صورت عدم تقویت این رکن، هوش فرهنگی که به معنای توانایی فرد برای درک و سازگاری با محیط‌های متنوع فرهنگی است، دچار اختلال می‌گردد (Earley & Ang, 2020). از منظر اجتماعی، شهرستان شهریار به دلیل موقعیت جغرافیایی و پذیرا بودن اقوام مختلف، نیازمند سازوکارهایی است که انسجام ملی را در میان نوجوانان تقویت کند. حس تعلق ملی به‌عنوان یک عامل بازدارنده در برابر بحران‌های هویتی عمل می‌کند. بر اساس یافته‌های بسطام (Bastam, 2021) و پرواز و همکاران (Parvaz et al., 2024) تقویت هویت ملی از طریق متون بومی می‌تواند تاب‌آوری اجتماعی را در مناطق مهاجرپذیر افزایش دهد؛ بنابراین، انجام این پژوهش برای ارائه یک الگوی علمی به دبیران ادبیات و سیاست‌گذاران آموزشی منطقه شهریار جهت بازنگری در روش‌های تدریس، ضرورتی انکارناپذیر است.

هدف اصلی پژوهش حاضر، تعیین میزان اثربخشی خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی بر ارتقای هوش فرهنگی و تقویت حس تعلق ملی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان شهریار بود. در این پژوهش تلاش شد مشخص شود که آیا مواجهه هدفمند، هدایت‌شده و آموزشی دانش‌آموزان با متون برجسته ادبیات کلاسیک فارسی می‌تواند زمینه‌ای برای افزایش آگاهی فرهنگی، بهبود نگرش نسبت به تنوع فرهنگی و تقویت پیوند عاطفی و شناختی آنان با هویت ملی فراهم کند یا خیر. در راستای این هدف کلی، پژوهش حاضر در پی آن بود که میزان تأثیر خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی را بر مؤلفه‌های مختلف هوش فرهنگی دانش‌آموزان بررسی کند. این مؤلفه‌ها شامل بعد راهبردی یا فراشناختی، بعد دانشی یا شناختی، بعد انگیزشی و بعد رفتاری هوش فرهنگی است. به‌عبارت‌دیگر، در پژوهش حاضر تلاش شد نشان داده شود که آیا این شیوه آموزشی می‌تواند توانایی دانش‌آموزان را در شناخت تفاوت‌های فرهنگی، درک موقعیت‌های متنوع فرهنگی، انگیزه تعامل با افراد دارای پیشینه‌های فرهنگی متفاوت و رفتار مناسب در موقعیت‌های میان‌فرهنگی افزایش دهد یا خیر.

این پژوهش همچنین به بررسی میزان ارتقای حس تعلق ملی دانش‌آموزان پس از اجرای مداخله آموزشی پرداخت. منظور از حس تعلق ملی در این پژوهش، احساس پیوند، دلبستگی و افتخار دانش‌آموزان نسبت به تاریخ، فرهنگ، سرزمین، زبان، میراث ادبی و

ارزش‌های مشترک ملی است. از این رو، انتظار بر این بود که خواندن هدایت‌شده متونی از ادبیات کلاسیک فارسی که حامل مضامین اخلاقی، فرهنگی، تاریخی و هویتی هستند، بتواند در تعمیق شناخت دانش‌آموزان از پیشینه فرهنگی و ملی خود و تقویت احساس وابستگی آنان به جامعه ملی نقش مؤثری داشته باشد. افزون بر این، پژوهش حاضر درصدد بود رابطه میان هوش فرهنگی و حس تعلق ملی را پس از اجرای جلسات آموزشی واکاوی کند. در واقع، یکی از اهداف مهم این مطالعه عبارت بود از آن که مشخص شود آیا افزایش توانایی دانش‌آموزان در فهم و پذیرش تفاوت‌های فرهنگی می‌تواند هم‌زمان با تقویت احساس تعلق آنان به هویت ملی همراه باشد یا خیر. بر این اساس، پژوهش حاضر کوشید نشان دهد که هوش فرهنگی و تعلق ملی نه تنها دو مفهوم متعارض نیستند، بلکه می‌توانند در بستر آموزش ادبیات کلاسیک فارسی به صورت مکمل عمل کنند و زمینه‌ساز رشد هویتی، فرهنگی و اجتماعی دانش‌آموزان شوند.

این پژوهش بر دو ستون نظری استوار است: نظریه هوش فرهنگی و نظریه هویت اجتماعی. در حوزه هوش فرهنگی، ارلی و انگ (Earley & Ang, 2020) معتقدند که افراد با درک کدهای فرهنگی نهفته در ادبیات و هنر، توانایی سازگاری بیشتری در محیط‌های چندفرهنگی کسب می‌کنند. متون ادبی کلاسیک فارسی با ارائه الگوهای جهانی از اخلاق و مدارا (مانند حکایات سعدی)، مستقیماً با مؤلفه‌های شناختی و فراشناختی هوش فرهنگی در ارتباط هستند. در بحث تعلق ملی، نظریه‌پردازانی چون اسمیت (Smith, 2009) بر نقش نمادها و اسطوره‌ها در شکل‌گیری هویت تأکید دارند. خواندن هدایت‌شده شاهنامه یا اشعار حماسی، فرایند درونی‌سازی ارزش‌های ملی را تسهیل می‌کند. در پیشینه‌های اخیر، ولی‌تبارسرخ (Valitabar Sorkhi, 2025) نشان داد که آموزش متون سنتی در محیط‌های آموزشی نوین، نه تنها باعث عقب‌ماندگی نیست، بلکه هویت فرهنگی دانش‌آموزان را در برابر فشارهای جهانی شدن مستحکم می‌کند. همچنین در داخل کشور، مطالعات سال‌های ۱۴۰۰ به بعد مانند بناب (Bonab, 2024) و ظهراهی اله‌کوهی (Zohrabi Elahkouhi, 2025) نشان داده‌اند که روش‌های تدریس فعال در درس ادبیات، همبستگی بالایی با متغیرهای روان‌شناختی و اجتماعی دانش‌آموزان دارد.

مدل مفهومی پژوهش حاضر بر پایه رابطه میان یک متغیر مستقل آموزشی و دو متغیر وابسته فرهنگی - هویتی طراحی شد. در این مدل، خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی به عنوان متغیر مستقل یا مداخله آموزشی در نظر گرفته شد. این مداخله شامل مراحل پیش‌خوانی، خوانش متمرکز، گفت‌وگوی کلاسی، تحلیل محتوایی و بازاندیشی در مفاهیم و مضامین متون منتخب کلاسیک بود. هدف از اجرای این فرایند آن بود که دانش‌آموزان صرفاً با متن ادبی مواجهه‌ای سطحی نداشته باشند، بلکه از طریق هدایت معلم، مشارکت فعال در بحث‌های کلاسی و تأمل در لایه‌های فرهنگی، اخلاقی و هویتی متن، به درک عمیق‌تری از مفاهیم نهفته در ادبیات کلاسیک فارسی دست یابند (Fountas & Pinnell, 2021; Ghasemi, 2024). در این مدل، هوش فرهنگی و حس تعلق ملی به عنوان متغیرهای وابسته پژوهش تعریف شدند. هوش فرهنگی به توانایی فرد در شناخت، فهم و رفتار مناسب در موقعیت‌های متنوع فرهنگی اشاره دارد و در این پژوهش بر اساس مدل نظری انگ و همکاران (Ang et al., 2007)، در چهار بعد فراشناختی، شناختی، انگیزشی و رفتاری مورد بررسی قرار گرفت (Van Dyne et al., 2012; Meghrous, & Benyelles, 2024). انتظار بر این بود که خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی، از طریق آشناکردن دانش‌آموزان با تنوع نگرش‌ها، ارزش‌ها، نمادها و الگوهای رفتاری موجود در میراث ادبی و فرهنگی ایران، زمینه تقویت ابعاد گوناگون هوش فرهنگی آنان را فراهم سازد. از سوی دیگر، حس تعلق ملی نیز به عنوان دومین متغیر وابسته، ناظر بر میزان دلبستگی، پیوند عاطفی، احساس افتخار و تعهد دانش‌آموزان نسبت به هویت ملی، سرزمین، زبان، تاریخ، مفاخر فرهنگی و میراث ادبی کشور بود. بر اساس مدل مفهومی پژوهش، مواجهه هدفمند و هدایت‌شده با متون کلاسیک فارسی می‌تواند با برجسته‌سازی ارزش‌های مشترک فرهنگی، تاریخی و اخلاقی، احساس پیوند دانش‌آموزان با هویت ملی را تقویت کند و آنان را نسبت به میراث فرهنگی و ادبی خودآگاه‌تر و دلبسته‌تر سازد (Ferenczi & Marshall, 2013).

در کنار این روابط اصلی، برخی متغیرهای زمینه‌ای از جمله جنسیت، پایه تحصیلی و موقعیت جغرافیایی دانش‌آموزان نیز می‌توانند در تحلیل نتایج مورد توجه قرار گیرند. باین‌حال، محور اصلی مدل بر این فرض استوار است که اجرای برنامه خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی می‌تواند به طور هم‌زمان بر ارتقای هوش فرهنگی و تقویت حس تعلق ملی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان شهریار اثرگذار باشد. براین‌اساس، الگوی مفهومی پژوهش نشان می‌دهد که آموزش هدفمند ادبیات کلاسیک فارسی نه‌تنها می‌تواند به رشد شناخت فرهنگی دانش‌آموزان کمک کند، بلکه می‌تواند زمینه‌ساز تقویت پیوند آنان با هویت ملی و میراث فرهنگی نیز باشد.

با عنایت به چارچوب نظری پژوهش، یافته‌های حاصل از مطالعات پیشین و در راستای تحقق اهداف تحقیق، فرضیات حاضر با هدف بررسی اثربخشی خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی بر هوش فرهنگی و حس تعلق ملی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان شهریار تدوین شدند. این فرضیات، مبنای آزمون تجربی روابط میان متغیرهای پژوهش را فراهم می‌سازند و جهت‌گیری اصلی تحلیل‌های آماری را مشخص می‌کنند. براین‌اساس، فرضیات پژوهش به شرح زیر ارائه می‌شوند:

۱- خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی بر افزایش هوش فرهنگی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان شهریار تأثیر مثبت و معناداری دارد.

۲- خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی بر تقویت حس تعلق ملی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان شهریار تأثیر مثبت و معناداری دارد.

۳- خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی بر هر یک از مؤلفه‌های هوش فرهنگی دانش‌آموزان تأثیر مثبت و معناداری دارد.

۴- بین هوش فرهنگی و حس تعلق ملی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان شهریار رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

مرور ادبیات پژوهش

در سال‌های اخیر، پژوهش‌های متعددی بر نقش میانجی ادبیات و آموزش‌های مبتنی بر متن در ارتقای سازه‌های روان‌شناختی و اجتماعی دانش‌آموزان تمرکز کرده‌اند. مرور نظام‌مند ادبیات پژوهشی نشان می‌دهد که متون کلاسیک به دلیل دارا بودن لایه‌های عمیق حکمی و اخلاقی، پتانسیل بالایی در بازسازی هویت و افزایش درک فرهنگی دارند. در حوزه هوش فرهنگی، مطالعات جدید بر نقش آموزش‌های تعاملی تأکید دارند. لیو (Liu, 2025) در پژوهش خود نشان داد که مواجهه با میراث ادبی و روایت‌های فرهنگی، توانایی فراشناختی افراد را در تحلیل موقعیت‌های میان‌فرهنگی بهبود می‌بخشد. وی معتقد است که متون ادبی کلاسیک را می‌توان بستری آموزشی برای مواجهه دانش‌آموزان با الگوهای متنوع اندیشه، ارزش و کنش فرهنگی دانست. همچنین، دهقانی و همکاران (Dehghani et al., 2025) در بررسی اثربخشی متون ادبی بر شایستگی‌های فرهنگی دانشجویان، به این نتیجه دست یافتند که تحلیل هدایت‌شده متون منظوم و منثور، منجر به رشد معنادار در مؤلفه‌های رفتاری هوش فرهنگی می‌شود، چرا که این متون الگوهای کنشی و ارتباطی اصیلی را ارائه می‌دهند که دانش‌آموز می‌تواند در موقعیت‌های واقعی از آن‌ها الگوبرداری کند.

در زمینه حس تعلق ملی و هویت، پژوهش‌های داخلی و بین‌المللی بر اهمیت برنامه درسی پنهان و متون آموزشی توافق دارند. فرنکزی و مارشال (Ferenczi & Marshall, 2013) در مطالعه‌ای با عنوان نقش زادبوم در تقویت هویت ملی و فرهنگی دانش‌آموزان استدلال کردند که آشنایی با مفاخر ادبی و مفاهیم حماسی - اخلاقی در متون کلاسیک، پیوند عاطفی دانش‌آموزان را با پیشینه تاریخی و مرزهای جغرافیایی تقویت می‌کند. یافته‌های آنان نشان داد که درگیری شناختی عمیق‌تر با متون ادبی می‌تواند زمینه

تقویت آگاهی تاریخی، پیوند عاطفی با میراث فرهنگی و نگرش مثبت‌تر نسبت به مؤلفه‌های هویت ملی را فراهم سازد. به‌عبارت‌دیگر، ادبیات با بازنمایی نمادین سرزمین، حافظه تاریخی و ارزش‌های مشترک، می‌تواند در شکل‌گیری احساس تعلق به اجتماع ملی نقش‌آفرین باشد (Safdari & Ghafari Mejlej, 2024).

علاوه بر این، سهرابی کرانی منش (Sohrabi Karanimanesh, 2025) در تحقیقات خود پیرامون تأثیر متون کلاسیک بر دلبستگی سرزمینی، خاطرنشان کرد که ادبیات با بازنمایی نمادین سرزمین و ارزش‌های مشترک، به دانش‌آموز کمک می‌کند تا خود را بخشی از یک کل بزرگ‌تر به نام ملت تصور کند. در مجموع، علی‌رغم وجود پژوهش‌های پراکنده در مورد هر یک از این متغیرها، خلأ پژوهشی محسوسی در زمینه ترکیب روش خواندن هدایت‌شده با محوریت متون کلاسیک فارسی برای تأثیر هم‌زمان بر هوش فرهنگی و تعلق ملی دیده می‌شود. پژوهش حاضر تلاش کرد تا با پر کردن این شکاف، مدلی جامع از اثربخشی ادبیات بر رشد همه‌جانبه دانش‌آموزان در بافتار شهرستان شهریار ارائه دهد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، در زمره پژوهش‌های کاربردی قرار داشت، زیرا نتایج آن با هدف بهبود شیوه‌های آموزش ادبیات فارسی، طراحی برنامه‌های تربیتی - فرهنگی و ارتقای هویت فرهنگی و ملی دانش‌آموزان تدوین و اجرا گردید. از نظر ماهیت و شیوه گردآوری داده‌ها، این پژوهش به‌صورت کمی و از نظر روش اجرا، در قالب طرح‌های نیمه‌آزمایشی با پیش‌آزمون - پس‌آزمون و گروه گواه (کنترل) انجام شد. در این طرح، ابتدا هوش فرهنگی و حس تعلق ملی دانش‌آموزان در هر دو گروه آزمایش و گواه سنجیده شد. سپس گروه آزمایش در معرض برنامه آموزشی خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی قرار گرفت، درحالی‌که گروه گواه آموزش معمول و رایج کلاسی را دریافت نمود. در پایان دوره مداخله، بار دیگر متغیرهای وابسته در هر دو گروه اندازه‌گیری و تفاوت نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون تحت تحلیل آماری قرار گرفت.

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان شهریار در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ بود و نمونه مورد مطالعه با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شد. بدین منظور، ابتدا از میان مدارس متوسطه دوم شهرستان شهریار چند مدرسه به‌صورت تصادفی انتخاب و سپس از مدارس منتخب، کلاس‌های واجد شرایط (پایه یازدهم) به‌عنوان خوشه‌های نمونه‌گیری برگزیده شدند و در نهایت ۶۰ دانش‌آموز از این خوشه‌ها انتخاب و به‌صورت تصادفی در دو گروه آزمایش (۳۰ نفر) و گروه گواه (۳۰ نفر) جای‌دهی شدند. معیارهای ورود به مطالعه شامل اشتغال به تحصیل در پایه یازدهم و رضایت آگاهانه برای شرکت در پژوهش بود و دانش‌آموزانی که در بیش از ۲۵ درصد جلسات غیبت داشتند، از فرایند تحلیل نهایی خارج گردیدند.

متغیر مستقل پژوهش، برنامه آموزشی خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی بود که طی ۱۰ جلسه اجرا شد. متغیرهای وابسته شامل هوش فرهنگی (سنجیده شده در چهار بعد فراشناختی، شناختی، انگیزشی و رفتاری) و حس تعلق ملی (سنجیده شده در ابعاد تاریخی، فرهنگی، سرزمینی و تعهد ملی) بودند. همچنین متغیرهای زمینه‌ای نظیر جنسیت، معدل تحصیلی و پایه تحصیلی جهت همسان‌سازی گروه‌ها کنترل گردیدند.

برای سنجش متغیرهای وابسته از ابزارهای زیر استفاده شد:

۱- پرسش‌نامه هوش فرهنگی: این پرسش‌نامه توسط آنگ و همکاران (Ang et al., 2007) ساخته شده و دارای ۲۰ گویه است که ۴ مؤلفه فراشناختی، شناختی، انگیزشی، و رفتاری را در طیف لیکرت ۷ درجه‌ای (از ۱: اصلاً تا ۷: کاملاً) می‌سنجد. اعتبار و پایایی

این پرسش‌نامه در پژوهش‌های داخلی متعددی تأیید شده است. در مطالعه حاضر، پایایی کل با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۸ به دست آمد.

۲- پرسش‌نامه حس تعلق ملی: به‌منظور سنجش میزان تعلق ملی، از پرسش‌نامه محقق ساخته شامل ۲۴ گویه استفاده شد. مؤلفه‌های این پرسش‌نامه (تاریخی، فرهنگی، سرزمینی و تعهد ملی) بر اساس مبانی نظری تدوین گردید. جهت احراز روایی محتوایی، پرسش‌نامه در اختیار ۱۰ نفر از صاحب‌نظران قرار گرفت و پس از اعمال اصلاحات، شاخص‌های روایی مورد تأیید قرار گرفت. پایایی این ابزار در اجرای مقدماتی با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۴ محاسبه شد.

اجرای مداخله آموزشی در گروه آزمایش بر اساس بسته آموزشی طراحی شده طی ۱۰ جلسه ۶۰ دقیقه‌ای انجام شد. ساختار هر جلسه شامل مراحل پنج‌گانه پیش‌خوانی، خوانش متمرکز، گفت‌وگوی کلاسی، تحلیل فرهنگی و بازاندیشی شخصی بود. متون منتخب شامل بخش‌هایی از شاهنامه فردوسی، گلستان و بوستان سعدی، مثنوی مولوی و غزلیات حافظ بود که با هدف ایجاد پیوند عمیق میان دانش آموز و هویت ملی انتخاب گردیده بودند. گروه گواه در این مدت آموزش‌های متداول کلاسی را دریافت کرد. خلاصه جلسات در جدول ۱ ارائه شده است:

جدول ۱. خلاصه جلسات برنامه آموزشی خواندن هدایت‌شده

جلسه	موضوع یا متن مورد نظر	هدف رفتاری و مهارتی
۱	معارفه و پیش‌خوانی	آشنایی با روش خواندن هدایت‌شده و ایجاد انگیزه
۲-۳	شاهنامه فردوسی	تقویت حس تعلق سرزمینی و هویت حماسی
۴-۵	گلستان و بوستان سعدی	آموزش آداب معاشرت اجتماعی و هوش رفتاری
۶-۷	مثنوی معنوی	تحلیل فراشناختی و مفاهیم جهان‌شمول انسانی
۸-۹	غزلیات حافظ	تبیین نمادهای فرهنگی و پیوند عاطفی با زبان فارسی
۱۰	جمع‌بندی و بازاندیشی	ترکیب آموخته‌ها و آمادگی برای پس‌آزمون

داده‌های حاصل از پیش‌آزمون و پس‌آزمون با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۶ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. جهت بررسی فرضیه‌های پژوهش، از آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار) و آمار استنباطی شامل تحلیل کوواریانس (ANCOVA) و تحلیل کوواریانس چندمتغیره (MANCOVA) استفاده شد. پیش از اجرای آزمون‌های پارامتریک، مفروضه‌های مربوطه از جمله آزمون نرمال بودن توزیع داده‌ها (شاپیرو - ویلک) و آزمون همگنی واریانس‌ها (لون) بررسی گردید و سطح معناداری برابر با ۰/۰۵ در نظر گرفته شد.

در تمامی مراحل پژوهش، اصول اخلاقی از جمله محرمانگی اطلاعات، کسب رضایت آگاهانه از دانش‌آموزان و والدین و حق انصراف شرکت‌کنندگان رعایت شد. همچنین تأکید گردید که شرکت در این پژوهش هیچ‌گونه تأثیری بر ارزیابی‌های درسی دانش‌آموزان نخواهد داشت.

یافته‌های پژوهش

در این بخش، یافته‌های حاصل از تحلیل داده‌ها در دو سطح توصیفی و استنباطی ارائه می‌شود. ابتدا شاخص‌های توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش در دو گروه آزمایش و گواه گزارش شده و سپس نتایج آزمون فرضیه‌ها با استفاده از تحلیل کوواریانس چندمتغیره، تحلیل کوواریانس تک‌متغیره و ضریب همبستگی پیرسون ارائه می‌گردد.

بخش یافته‌های توصیفی شامل انحراف معیار و میانگین متغیرهای پژوهش در مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون برای دو گروه آزمایش و گواه است که نتایج آن در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. شاخص‌های توصیفی هوش فرهنگی و حس تعلق ملی در دو گروه آزمایش و گواه

متغیر	مرحله	گروه آزمایش (۳۰ نفر) انحراف معیار \pm میانگین	گروه گواه (۳۰ نفر) انحراف معیار \pm میانگین
هوش فرهنگی کل	پیش‌آزمون	۷۳/۴۶ \pm ۸/۲۱	۷۲/۹۱ \pm ۷/۹۸
هوش فرهنگی کل	پس‌آزمون	۸۹/۳۸ \pm ۷/۶۴	۷۴/۱۲ \pm ۸/۰۶
حس تعلق ملی	پیش‌آزمون	۷۸/۲۷ \pm ۷/۱۱	۷۷/۸۴ \pm ۶/۹۵
حس تعلق ملی	پس‌آزمون	۹۱/۱۴ \pm ۶/۸۳	۷۸/۳۵ \pm ۶/۷۲

به‌منظور ارائه تصویری دقیق‌تر از وضعیت ابعاد هوش فرهنگی در دو گروه آزمایش و گواه، شاخص‌های توصیفی مربوط به مؤلفه‌های فراشناختی، شناختی، انگیزشی و رفتاری در مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون در جدول ۳ گزارش شده است.

جدول ۳. شاخص‌های توصیفی مؤلفه‌های هوش فرهنگی در دو گروه آزمایش و گواه

مؤلفه هوش فرهنگی	مرحله	گروه آزمایش (۳۰ نفر) انحراف معیار \pm میانگین	گروه گواه (۳۰ نفر) انحراف معیار \pm میانگین
فراشناختی	پیش‌آزمون	۱۷/۸۲ \pm ۲/۶۴	۱۷/۵۵ \pm ۲/۵۱
فراشناختی	پس‌آزمون	۲۲/۱۱ \pm ۲/۳۷	۱۷/۹۳ \pm ۲/۴۸
شناختی	پیش‌آزمون	۱۸/۴۶ \pm ۲/۹۱	۱۸/۲۳ \pm ۲/۷۶
شناختی	پس‌آزمون	۲۲/۸۴ \pm ۲/۶۶	۱۸/۵۲ \pm ۲/۷۱
انگیزشی	پیش‌آزمون	۱۹/۰۳ \pm ۲/۴۸	۱۸/۸۷ \pm ۲/۴۱
انگیزشی	پس‌آزمون	۲۲/۵۷ \pm ۲/۳۵	۱۹/۱۴ \pm ۲/۳۹
رفتاری	پیش‌آزمون	۱۸/۱۵ \pm ۲/۷۳	۱۸/۲۶ \pm ۲/۶۹
رفتاری	پس‌آزمون	۲۱/۸۶ \pm ۲/۴۲	۱۸/۵۳ \pm ۲/۵۸

پیش از اجرای آزمون‌های استنباطی، مفروضه‌های نرمال بودن توزیع داده‌ها، همگنی واریانس‌ها و همگنی شیب رگرسیون بررسی شد.

جدول ۴. نتایج آزمون شاپیرو - ویلک برای نرمال بودن توزیع نمرات متغیرهای پژوهش

متغیر	گروه	آماره شاپیرو - ویلک	سطح معناداری
هوش فرهنگی پیش‌آزمون	گواه	۰/۹۶۴	۰/۳۸۷
هوش فرهنگی پیش‌آزمون	آزمایش	۰/۹۵۸	۰/۲۹۱
هوش فرهنگی پس‌آزمون	گواه	۰/۹۷۱	۰/۵۶۴
هوش فرهنگی پس‌آزمون	آزمایش	۰/۹۵۲	۰/۲۱۸
حس تعلق ملی پیش‌آزمون	گواه	۰/۹۶۸	۰/۴۷۲
حس تعلق ملی پیش‌آزمون	آزمایش	۰/۹۶۱	۰/۳۳۴
حس تعلق ملی پس‌آزمون	گواه	۰/۹۶۶	۰/۴۲۱
حس تعلق ملی پس‌آزمون	آزمایش	۰/۹۵۷	۰/۲۷۹

پیش از اجرای آزمون‌های استنباطی، مفروضه همگنی واریانس‌ها با استفاده از آزمون لون بررسی شد که نتایج آن در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵. نتایج آزمون لون برای همگنی واریانس‌های متغیرهای پژوهش

متغیر	آماره F لون	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	سطح معناداری
هوش فرهنگی پس‌آزمون	۰/۲۷۴	۱	۵۸	۰/۶۰۳
حس تعلق ملی پس‌آزمون	۰/۱۹۸	۱	۵۸	۰/۶۵۸
فراشناختی	۰/۳۱۶	۱	۵۸	۰/۵۷۶
شناختی	۰/۲۸۷	۱	۵۸	۰/۵۹۴
انگیزشی	۰/۲۴۱	۱	۵۸	۰/۶۲۵
رفتاری	۰/۳۳۱	۱	۵۸	۰/۵۶۷

پیش از اجرای تحلیل کوواریانس، مفروضه همگنی شیب‌های رگرسیون از طریق بررسی اثر تعامل متغیر مستقل و کوواریانس آزمون شد. غیرمعنادار بودن تعامل گروه و پیش‌آزمون در تمامی متغیرها ($P > 0.05$) نشان‌دهنده رعایت مفروضه همگنی شیب‌های رگرسیون است. نتایج حاصله در جدول ۶ گزارش شده است.

جدول ۶. نتایج بررسی همگنی شیب رگرسیون

متغیر وابسته	منبع	F	سطح معناداری
هوش فرهنگی کل	تعامل گروه × پیش‌آزمون	۱/۱۴	۰/۲۹۰
حس تعلق ملی	تعامل گروه × پیش‌آزمون	۰/۹۶	۰/۳۳۱
فراشناختی	تعامل گروه × پیش‌آزمون	۱/۰۲	۰/۳۱۶
شناختی	تعامل گروه × پیش‌آزمون	۱/۲۷	۰/۲۶۴
انگیزشی	تعامل گروه × پیش‌آزمون	۰/۸۸	۰/۳۵۲
رفتاری	تعامل گروه × پیش‌آزمون	۱/۰۹	۰/۳۰۱

برای بررسی اثر مداخله آموزشی بر متغیرهای هوش فرهنگی و حس تعلق ملی (فرضیه‌های اول و دوم)، از تحلیل کوواریانس چندمتغیره استفاده شد. با توجه به معناداری آماره ویلکز لامبدا ($F=33.27, P<0.001$)، گروه‌ها حداقل در یکی از متغیرهای وابسته تفاوت معناداری دارند. نتایج حاصله در جدول ۷ ارائه شده‌اند.

جدول ۷. نتایج آزمون چندمتغیره اثر گروه بر متغیرهای وابسته

آزمون	مقدار	F	فرضیه df	خطا df	سطح معناداری	مجذور اتای جزئی
Pillai's Trace	۰/۵۴۷	۳۳/۲۷	۲	۵۵	۰/۰۰۱	۰/۵۴۷
Wilks' Lambda	۰/۴۵۳	۳۳/۲۷	۲	۵۵	۰/۰۰۱	۰/۵۴۷
Hotelling's Trace	۱/۲۰۹	۳۳/۲۷	۲	۵۵	۰/۰۰۱	۰/۵۴۷
Roy's Largest Root	۱/۲۰۹	۳۳/۲۷	۲	۵۵	۰/۰۰۱	۰/۵۴۷

برای بررسی اثر مداخله آموزشی بر هر یک از متغیرهای هوش فرهنگی و حس تعلق ملی با کنترل نمرات پیش‌آزمون، تحلیل کوواریانس تک‌متغیره اجرا شد. مقدار مجذور اتای جزئی نشان می‌دهد که حدود ۵۱ درصد از واریانس نمرات پس‌آزمون هوش فرهنگی ناشی از مداخله آموزشی (خواندن هدایت‌شده) بوده است. نتایج حاصله در جدول ۸ ارائه شده است.

جدول ۸. نتایج تحلیل کوواریانس تک‌متغیره برای هوش فرهنگی و حس تعلق ملی

متغیر وابسته	منبع	مجموع مجذورات	df	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	مجذور اتای جزئی
هوش فرهنگی کل	پیش‌آزمون	۴۱۲/۶۳	۱	۴۱۲/۶۳	۸/۷۴	۰/۰۰۵	۰/۱۳۳
هوش فرهنگی کل	گروه	۲۸۹۴/۱۸	۱	۲۸۹۴/۱۸	۶۱/۳۲	۰/۰۰۱	۰/۵۱۸
هوش فرهنگی کل	خطا	۲۶۴۳/۷۷	۵۶	۴۷/۲۱			
حس تعلق ملی	پیش‌آزمون	۳۶۵/۲۱	۱	۳۶۵/۲۱	۷/۹۳	۰/۰۰۷	۰/۱۲۴
حس تعلق ملی	گروه	۲۴۸۱/۴۶	۱	۲۴۸۱/۴۶	۵۳/۸۸	۰/۰۰۱	۰/۴۹۰
حس تعلق ملی	خطا	۲۵۸۰/۴۹	۵۶	۴۶/۰۸			

باتوجه به نتایج جدول ۸، پس از کنترل اثر پیش‌آزمون، اثر متغیر گروه بر هوش فرهنگی ($F=61.32, P<0.001$) و حس تعلق ملی ($F=53.88, P<0.001$) معنادار است؛ بنابراین با اطمینان ۹۹ درصد، فرضیه‌های اول و دوم پژوهش تأیید می‌شوند و می‌توان گفت خواندن هدایت‌شده متون کلاسیک منجر به ارتقای این دو سازه در دانش‌آموزان شده است.

برای مقایسه دقیق‌تر عملکرد دو گروه آزمایش و گواه پس از کنترل اثر پیش‌آزمون، میانگین‌های تعدیل‌شده پس‌آزمون در متغیرهای اصلی پژوهش محاسبه و نتایج آن در جدول ۹ ارائه شده است.

جدول ۹. میانگین‌های تعدیل‌شده پس‌آزمون در متغیرهای اصلی پژوهش

متغیر	گروه آزمایش	گروه گواه
هوش فرهنگی کل	۸۹/۱۱	۷۴/۳۹
حس تعلق ملی	۹۰/۸۶	۷۸/۶۳

به‌منظور بررسی اثر خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی بر مؤلفه‌های هوش فرهنگی (فرضیه سوم)، تحلیل کوواریانس چندمتغیره بر روی چهار مؤلفه فراشناختی، شناختی، انگیزشی و رفتاری اجرا شد که نتایج آن در جدول ۱۰ قابل مشاهده هستند.

جدول ۱۰. نتایج آزمون چندمتغیره اثر گروه بر مؤلفه‌های هوش فرهنگی

آزمون	مقدار	F	فرضیه df	خطا df	سطح معناداری	مجذور اتای جزئی
Pillai's Trace	۰/۶۲۱	۲۱/۷۲	۴	۵۱	۰/۰۰۱	۰/۶۲۱
Wilks' Lambda	۰/۳۷۹	۲۱/۷۲	۴	۵۱	۰/۰۰۱	۰/۶۲۱
Hotelling's Trace	۱/۷۰۴	۲۱/۷۲	۴	۵۱	۰/۰۰۱	۰/۶۲۱
Roy's Largest Root	۱/۷۰۴	۲۱/۷۲	۴	۵۱	۰/۰۰۱	۰/۶۲۱

به‌منظور بررسی اثر مداخله آموزشی بر هر یک از مؤلفه‌های هوش فرهنگی با کنترل نمرات پیش‌آزمون، تحلیل کوواریانس تک‌متغیره انجام شد که نتایج در جدول ۱۱ ارائه شده است.

جدول ۱۱: نتایج تحلیل کوواریانس تک‌متغیره برای مؤلفه‌های هوش فرهنگی

مؤلفه	منبع	مجموع مجذورات	df	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	مجذور اتای جزئی
فراشناختی	پیش‌آزمون	۴۸/۱۶	۱	۴۸/۱۶	۷/۲۴	۰/۰۰۹	۰/۱۱۵
فراشناختی	گروه	۲۷۱/۸۳	۱	۲۷۱/۸۳	۴۰/۸۸	۰/۰۰۱	۰/۴۲۲
فراشناختی	خطا	۳۲۷/۴۱	۵۶	۶/۶۵			
شناختی	پیش‌آزمون	۵۴/۲۲	۱	۵۴/۲۲	۷/۹۱	۰/۰۰۷	۰/۱۲۴

۰/۴۳۵	۰/۰۰۱	۴۳/۱۴	۲۹۵/۶۷	۱	۲۹۵/۶۷	گروه	شناختی
			۶/۸۵	۵۶	۳۸۳/۷۶	خطا	شناختی
۰/۱۰۲	۰/۰۱۴	۶/۳۸	۳۹/۴۴	۱	۳۹/۴۴	پیش‌آزمون	انگیزشی
۰/۳۴۵	۰/۰۰۱	۲۹/۵۵	۱۸۲/۵۹	۱	۱۸۲/۵۹	گروه	انگیزشی
			۶/۱۸	۵۶	۳۴۵/۹۳	خطا	انگیزشی
۰/۱۰۵	۰/۰۱۳	۶/۵۷	۴۲/۱۸	۱	۴۲/۱۸	پیش‌آزمون	رفتاری
۰/۳۵۹	۰/۰۰۱	۳۱/۳۹	۲۰۱/۳۷	۱	۲۰۱/۳۷	گروه	رفتاری
			۶/۴۱	۵۶	۳۵۹/۲۲	خطا	رفتاری

به‌منظور مقایسه دقیق‌تر مؤلفه‌های هوش فرهنگی در دو گروه آزمایش و گواه پس از کنترل اثر نمرات پیش‌آزمون، میانگین‌های تعدیل‌شده پس‌آزمون مؤلفه‌های هوش فرهنگی در جدول ۱۲ گزارش شده است.

جدول ۱۲. میانگین‌های تعدیل‌شده پس‌آزمون مؤلفه‌های هوش فرهنگی

مؤلفه	گروه آزمایش	گروه گواه
فراشناختی	۲۱/۹۸	۱۸/۰۶
شناختی	۲۲/۷۱	۱۸/۶۵
انگیزشی	۲۲/۴۴	۱۹/۲۶
رفتاری	۲۱/۷۳	۱۸/۶۶

به‌منظور تعیین میزان و معناداری رابطه بین هوش فرهنگی و حس تعلق ملی دانش‌آموزان، ضریب همبستگی پیرسون بین این متغیرها محاسبه شد که نتایج آن در جدول ۱۳ گزارش شده است.

جدول ۱۳. نتایج دقیق ضریب همبستگی پیرسون بین هوش فرهنگی و حس تعلق ملی

متغیرها	تعداد	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری
هوش فرهنگی کل و حس تعلق ملی	۶۰	۰/۶۱	۰/۰۰۱

به‌منظور دستیابی به تصویری یکپارچه از یافته‌های پژوهش و ارزیابی نهایی فرضیه‌های تدوین‌شده، نتایج حاصل از آزمون‌های آماری (شامل تحلیل کوواریانس و ضریب همبستگی پیرسون) در جدول ۱۴ تجمیع شده است. این جدول به طور خلاصه وضعیت پذیرش یا رد فرضیه‌های چهارگانه پژوهش را در سطح معناداری ۰/۰۵ نشان می‌دهد.

جدول ۱۴. خلاصه نتایج آزمون فرضیه‌های پژوهش

ردیف	فرضیه	آزمون آماری	نتیجه
۱	خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی بر افزایش هوش فرهنگی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم تأثیر معناداری دارد.	ANCOVA	تأیید شد
۲	خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی بر تقویت حس تعلق ملی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم تأثیر معناداری دارد.	ANCOVA	تأیید شد
۳	خواندن هدایت‌شده متون ادبی کلاسیک فارسی بر هر یک از مؤلفه‌های هوش فرهنگی دانش‌آموزان تأثیر معناداری دارد.	MANCOVA / ANCOVA	تأیید شد
۴	بین هوش فرهنگی و حس تعلق ملی دانش‌آموزان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.	Pearson correlation	تأیید شد

بحث یافته‌ها و نتیجه‌گیری

نتایج نشان داد که خواندن هدایت‌شده متون کلاسیک (شامل شاهنامه، گلستان، مثنوی و غزلیات حافظ) به طور معناداری هوش فرهنگی کل و ابعاد آن (فراشناختی، شناختی، انگیزشی، و رفتاری) را بهبود بخشیده است. این یافته همسو با رویکردهای نوین در آموزش ادبیات است که ادبیات را نه صرفاً یک موضوع دانشی، بلکه ابزاری برای فرهنگ‌پذیری می‌دانند. متون کلاسیک فارسی، با ترسیم جهان‌بینی‌های متنوع و نمایش کنش‌های اخلاقی و اجتماعی، بستری را فراهم می‌آورند که دانش‌آموز با تحلیل آگاهانه (فراشناختی) و درک نمادهای فرهنگی (شناختی)، به انعطاف‌پذیری رفتاری دست یابد. پژوهش‌های اخیر تأکید دارند که تعامل عمیق با متون روایی و ادبی، توانمندی افراد را در درک دیدگاه‌های دیگران و مدیریت تعاملات فرهنگی افزایش می‌دهد (Livermore et al., 2022). در پژوهش حاضر، جلسات اختصاص‌یافته به مثنوی و حافظ احتمالاً نقش کلیدی در تقویت بعد فراشناختی و انگیزشی دانش‌آموزان داشته است، چرا که این متون با دعوت به تأمل درونی و جهان‌شمول‌نگری، فرد را برای مواجهه با تفاوت‌های فرهنگی آماده‌تر می‌سازند (Tajeddin et al., 2022).

یافته‌های این پژوهش نشان داد که خواندن هدایت‌شده، تأثیر مثبتی بر تقویت حس تعلق ملی دارد. ادبیات حماسی (به‌ویژه شاهنامه) در جلسات آغازین پژوهش، با تداعی هویت تاریخی و اسطوره‌ای، زیربنای عاطفی محکمی برای حس تعلق ایجاد کرده و متون غنایی و اخلاقی در مراحل بعدی، این تعلق را به پیوندی عمیق با زبان و فرهنگ فارسی تبدیل کردند. این یافته با دیدگاه‌هایی که ادبیات ملی را ستون فقرات هویت‌بخش جوامع در عصر جهانی‌شدن می‌دانند، همخوانی دارد. مطالعات نشان می‌دهند که آشنایی روایی با میراث فرهنگی، مکانیسم‌های دفاعی - هویتی را در نوجوانان تقویت کرده و پیوند آنان را با سرزمین و تاریخشان مستحکم‌تر می‌کند (Azizi et al., 2024; Yari et al., 2020; Popa et al., 2021).

یافته دیگر پژوهش، وجود همبستگی مثبت و معنادار بین هوش فرهنگی و حس تعلق ملی بود ($r = 0/61$ ، $p < 0/001$). این رابطه نشان می‌دهد دانش‌آموزانی که درک بالاتری از ظرافت‌های فرهنگی (هوش فرهنگی) دارند، احساس تعلق عمیق‌تری به هویت ملی خود نشان می‌دهند. به‌عبارت‌دیگر، هوش فرهنگی در این پژوهش نه به معنای دورشدن از خویش‌ن، بلکه به معنای بازخوانی آگاهانه فرهنگ خود در بستری گسترده‌تر است. این یافته با نظریات مدرن سازگاری دارد که بیان می‌کنند هویت ملی قدرتمند در نوجوانان، در صورت برخورداری از سواد فرهنگی و هوش فرهنگی بالا، به تعصبات کورکورانه منجر نمی‌شود، بلکه به میهن‌دوستی انتقادی و آگاهانه می‌انجامد (Kołeczek et al., 2022).

پژوهش حاضر نشان داد که خواندن هدایت‌شده متون کلاسیک به‌عنوان یک مداخله آموزشی کوتاه‌مدت اما متمرکز، می‌تواند بستری برای رشد هم‌زمان هوش فرهنگی و حس تعلق ملی فراهم آورد. نتایج تأیید شده فرضیه‌ها بیانگر آن است که اگر متون کلاسیک فارسی به شیوه‌ای هدایت‌شده و هدفمند تدریس شوند، می‌توانند به ابزاری قدرتمند برای توانمندسازی دانش‌آموزان در دنیای پیچیده امروزی تبدیل شوند.

محدودیت‌ها

پژوهش حاضر در کنار دستاوردهای خود، با محدودیت‌هایی روبه‌رو بود که باید در تفسیر و تعمیم نتایج مدنظر قرار گیرند. نخستین محدودیت، به دامنه جغرافیایی و بافت جمعیت‌شناختی نمونه بازمی‌گردد. تمرکز بر دانش‌آموزان پایه یازدهم شهرستان شهریار، تعمیم‌پذیری نتایج به سایر پایه‌ها یا مناطق جغرافیایی با بافت‌های فرهنگی متمایز را محدود می‌کند. افزون بر این، اگرچه مداخله آموزشی ۱۰ جلسه‌ای تأثیرات معناداری بر متغیرها داشت، اما ماهیت کوتاه‌مدت این مداخله، اظهارنظر قطعی درباره پایداری بلندمدت تغییرات را دشوار می‌سازد و نیازمند مطالعات طولی است.

پیشنهادها

بر اساس یافته‌های به‌دست‌آمده از این مطالعه، پیشنهادهای کاربردی و پژوهشی متعددی قابل‌ارائه است. در بعد کاربردی و اجرایی، به برنامه‌ریزان درسی وزارت آموزش و پرورش و مؤلفان کتب درسی زبان و ادبیات فارسی پیشنهاد می‌شود که در طراحی محتوای آموزشی، از رویکرد خواندن هدایت‌شده و فعال متون کلاسیک به‌جای روش‌های سنتی مبتنی بر حفظ و ترجمه صرف واژگان استفاده کنند تا پتانسیل هویتی و فرهنگی این آثار به شکل عملی فعال شود. همچنین با توجه به تأثیر عمیق این متون بر هوش رفتاری و فراشناختی دانش‌آموزان، شایسته است مدیران مدارس و مربیان پرورشی با همکاری دبیران ادبیات، کارگاه‌های تحلیل متون ادبی و خوانش‌های گروهی هدایت‌شده را به‌عنوان برنامه‌های مکمل درسی و فوق‌برنامه سازمان‌دهی کنند. علاوه بر این، برگزاری دوره‌های توانمندسازی و کارگاه‌های آموزشی برای معلمان ادبیات فارسی جهت آشنایی عملی با تکنیک‌های هدایت خوانش و مفاهیم هوش فرهنگی، می‌تواند اثربخشی تدریس ادبیات را در کلاس‌های درس دوچندان سازد.

در بعد پژوهشی و برای مطالعات آتی، پیشنهاد می‌شود پژوهشگران دیگر این طرح آزمایشی را در سایر پایه‌های تحصیلی و به‌ویژه در مقاطع تحصیلی پایین‌تر (مانند دوره اول متوسطه) که ساختار هویتی نوجوانان در حال شکل‌گیری اولیه است، اجرا و نتایج آن را مقایسه کنند. همچنین با توجه به محدودیت مکانی تحقیق حاضر، اجرای مداخله مشابه در بافت‌های قومی و فرهنگی متنوع کشور می‌تواند به درک جامع‌تری از نحوه تعامل متون ملی با متغیرهای بومی منجر شود. در نهایت، با توجه به کوتاه‌مدت بودن دوره مداخله، به محققان آینده توصیه می‌شود که در طرح‌های پژوهشی خود از آزمون‌های پیگیری چندماهه (مطالعات طولی) استفاده کنند تا میزان ماندگاری و پایداری اثر خواندن هدایت‌شده بر هوش فرهنگی و حس تعلق ملی دانش‌آموزان در طول زمان به‌دقت ارزیابی شود. همچنین پیشنهاد می‌شود در مطالعات آتی، علاوه بر ابزارهای کمی، از روش‌های کیفی (مانند مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته یا تحلیل محتوای تأملات مکتوب دانش‌آموزان در جلسات خواندن هدایت‌شده) استفاده شود تا لایه‌های عمیق‌تر فرایند تغییر نگرش و هویت‌جویی دانش‌آموزان بهتر تبیین گردد.

پشتیبانی مالی

پژوهشگران هیچ گونه حمایت مالی دریافت نکرده‌اند.

تعارض منافع

نویسندگان مقاله هیچ تعارض منافی ندارند.

سپاسگزاری

نویسندگان مقاله از شرکت کنندگان برای همکاری و صرف زمان سپاسگزاری می‌نمایند.

References

- Ang, S., Van Dyne, L., Koh, C., Ng, K. Y., Templer, K. J., Tay, C., & Chandrasekar, N. A. (2007). Cultural intelligence: Its measurement and effects on cultural judgment and decision making, cultural adaptation and task performance. *Management and Organization Review*, 3(3), 335–371.
- Azizi, A., Abbasi, H. & Ahmadi, M. (2024). Investigating the necessity and analyzing the place of media literacy education in Iran's educational system. *Innovation in Teaching, Learning and Evaluation*, 1(2), 1-12. <https://doi.org/10.22034/jitle.2024.473592.1007> [In Persian]
- Bastam, M. (2021). *An examination of the level of cultural intelligence and the social factors associated with it among students living in Isfahan dormitories*. The First International Conference on Educational Sciences, Psychology, and Humanities. <https://civilica.com/doc/1218545> (in Persian).
- Bonab, A. (2024). *Investigating the role of Persian literature education in strengthening students' national and cultural identity*. The Sixth National Conference on Professional Research in Psychology and Counseling from the Teacher's Perspective. Minab, Iran. <https://civilica.com/doc/2079932> (in Persian).
- Dehghani, S., Moradi, N., Dehghani, S., & Shafei, A. (2025). *Guided reading as a new approach to expanding vocabulary and strengthening analytical thinking*. The 4th National Conference on Applied Ideas in Educational Sciences, Psychology, and Cultural Studies. Bushehr, Iran. <https://civilica.com/doc/2514705> (in Persian).
- Earley, P. C., & Ang, S. (2020). *Cultural intelligence: Individual interactions across cultures*. Stanford University Press (Updated Edition).
- Ferenczi, N., & Marshall, T. C. (2013). Exploring attachment to the “homeland” and its association with heritage culture identification. *PLoS ONE* 8(1), e53872. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0053872>
- Fountas, I. C., & Pinnell, G. S. (2021). *Guided reading: Responsive teaching across the grades*. Heinemann.
- Ghafari Mejlaj, M., & Safdari, S. (2024). The effectiveness of teacher self-disclosure on college EFL learners' shyness: The mediating role of psychological security. *Educational Psychology*, 19(70), 34-59. <https://doi.org/10.22054/jep.2023.70620.3748> (in Persian)
- Ghasemi, M. (2024). *Examining the importance of teacher's understanding of cultural differences and its impact on creating an inclusive and dynamic educational environment*. The First International Conference on New Developments in Educational Sciences, Psychology, and Education. Urmia, Iran. <https://civilica.com/doc/2248158> (in Persian).
- Kołeczek, M., Jamróz-Dolińska, K., Rugar, M., & Sekerdej, M. (2022). Thinking like a patriot: Criticising the country and the nation is linked to the differences in thinking style and cognitive ability. *Personality and Individual Differences*, 195, 111670. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2022.111670>
- Liu, X. (2025). The study of cross-cultural identity construction and identity perception of chinese international students in the West. *Lecture Notes in Education Psychology and Public Media*, 77, 176-180.
- Livermore, D., Van Dyne, L., & Ang, S. (2022). Organizational CQ: Cultural intelligence (CQ) for 21st century organizations. *Business Horizons*, 65(5), 671–680. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2021.11.001>
- Meghrous, B., & Benyelles, R. (2024). Cultivating critical cultural awareness: Teaching world literature through intercultural pedagogy in the tertiary level. *Journal of English Language Teaching and Applied Linguistics*, 6(9), 45-56.
- Parvaz, H., Beheshti, S., & Moradi, R. (2024). A sociological explanation of the relationship between cultural intelligence and social health among citizens of Yasuj. *Journal of the School of Public Health and Institute of Public Health Research*, 22(1), 55–72. (in Persian).

- Popa, D., Nechita, F., Liu, Y., & Chin, S. W. L. (2021). Linking positive psychology and intercultural competence by movies: Evidence from Brunei and Romania. *Frontiers in Psychology, 12*, 750904. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.750904>
- Safdari, S., & Ghafari Mejlaj, M. (2024). Teachers' beliefs about gifted students and pedagogical activities that suit them: A qualitative enquiry. *Teaching Research, 12*(1), 30-56. <https://doi.org/10.22034/TRJ.2024.138978.1778> (in Persian)
- Smith, A. D. (2009). *Ethno-symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*. London: Routledge.
- Sohrabi Karanimanesh, S. (2025). *A bridge between the past and the present: The necessity of teaching classical literature in the modern world*. The First International Conference on Modern Education: Linking Psychology and Education in the Path of Educational Transformation. Malekan, Iran. <https://civilica.com/doc/2528115> (in Persian).
- Tajeddin, Z., Khanlarzadeh, N., & Ghanbar, H. (2022). Learner variables in the development of intercultural competence: A synthesis of home and study abroad research. *Studies in Second Language Learning and Teaching, 12*(2), 261–301. <https://doi.org/10.14746/ssllt.2022.12.2.5>
- Valitabar Sorkhi, A. (2025). *The impact of teaching classical and contemporary comparative literature texts on the formation of cultural, social, and organizational identity in iranian school educational environments*. The First International Conference and National Festival of Happy Schools with Cultural, Artistic, Skill-Based, Educational, Religious, Training, and Management Approaches. Bushehr, Iran. <https://civilica.com/doc/2568367> (in Persian).
- Van Dyne, L., Ang, S., Ng, K.Y., Rockstuhl, T., Tan, M.L. and Koh, C. (2012), Sub-dimensions of the four-factor model of cultural intelligence: Expanding the conceptualization and measurement of cultural intelligence. *Social and Personality Psychology Compass, 6*, 295-313. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2012.00429.x>
- Yari, N., Lankut, E., Alon, I., & Richter, N. F. (2020). Cultural intelligence, global mindset, and cross-cultural competencies: A systematic review using bibliometric methods. *European Journal of International Management, 14*(2), 210–250. <https://doi.org/10.1504/EJIM.2020.105567>
- Zohrabi Elahkouhi, M. (2025). *The relationship between literature education and the enhancement of cultural identity among secondary school students*. International Conference on Education in the Twenty-First Century. Lali, Iran. <https://civilica.com/doc/2547119> (in Persian).